

16 Lokalt ledd utveckling – projekt inom havs- och fiskeriprogrammet

En uppföljning av stöd inom havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020 baserad på uppgifter fram till och med den 31 augusti 2018

Uppföljningen är gjord av Madielene Wetterskog

Innehåll

Sammanfattning	197
Rekommendationer	197
Om lokalt ledd utveckling	197
Varför gör vi denna uppföljning?	198
Låg målluppfyllelse för Leader i havs- och fiskeri- programmet 2007–2013	199
Leader ska främja fiske och vattenbruk i havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020.....	199
Projektägare med lokal förankring dominerar	201
Små projekt dominerar i antal, stora projekt dominerar budgetmässigt.....	202
Projekten avslutas sent i programperioden	203
Havs- och fiskeriprogrammet vill utveckla näringarna och dessutom skydda miljön.....	204
Många projektbeskrivningar innehåller flera olika projektinslag	208
Avslutande reflektioner och rekommendationer.....	213

Sammanfattning

- Leaderprojekten är i god linje med havs- och fiskeriprogrammets mål avseende fiskerinäringen, miljö och hållbarhet. Vattenbruksnäringen kommer sannolikt inte utvecklas i någon högre grad genom leadermetoden.
- Diversifiering var ett av de områden som uppfattades som särskilt framgångsrika under programperiod 2007–2014. I dagsläget kan man dock inte se att denna erfarenhet har tagits till vara under pågående programperiod.
- Stor andel av projekten arbetar förutsättningsskapande, helt i linje med leadermetoden. Det finns dock en risk att projektresultat inte kommer leva vidare efter projektens avslutande.

Rekommendationer

I havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020 identifierades Leader som en viktig aktör för att stimulera fiskerinäringen och att främja fiskvård och miljöarbete. I leaderområdena kan utveckling skapas med lokalt förankrade strategier, utifrån lokala förutsättningar. Pågående programperiod är den andra period som Leader har varit en del av havs- och fiskeriprogrammet. Nu kallas detta lokalt ledd utveckling. Då arbetet kom igång förhållandevis sent under programperioden är det nödvändigt att undersöka redan under pågående projekt vad de kan uppskattas ge för resultat.

Mina rekommendationer är därför följande:

- För att undersöka hur väl de uppgivna resultaten i ansökningarna överensstämmer med de faktiska resultaten från projekt bör en liknande uppföljning göras efter projekt slut.
- En närmare granskning skulle behövas för att utröna hur projekten leder till att skapa och bevara arbetstillfällen. En granskning skulle kunna fokusera på hur projektansökningarnas tidsberäkningar är gjorda och om det finns en långsiktighet i projektresultatet.
- En studie av anledningarna till varför inte högre andel projekt är inriktade på vattenbruk bör göras.
- Ta reda på varför så många projektinslag enbart handlar om förutsättningsskapande aktiviteter. Detta är inte hållbart i längden – för att skapa en reell utveckling av områden bör projekten också leda till resultat som kan leva vidare även utan projektpengar.

Om lokalt ledd utveckling

Leader bygger på tanken att bygden ska utvecklas utifrån sina lokala förutsättningar och initiativen till projekt alltid ska ha ett underifrånperspektiv. Underifrånperspektivet gör att initiativet ligger på en lokal nivå för att stimulera engagemang, innovation och lokalt anpassade lösningar. Det vill säga; de som lever och verkar i ett område vet också bäst vad som behövs för att utveckla området.

Under programperioden 2014–2020 har lokalt ledd utveckling genom leadermetoden involverat alla fyra europeiska struktur- och investeringsfonderna i Sverige. De fyra fonderna är landsbygdsfonden, havs- och fiskerifonden, socialfonden och regionala utvecklingsfonden. Genom att sammanföra de olika struktur- och investerings-

fonderna möjliggörs att arbeta på ett bredare sätt, med större helhetssyn och med större åtgärdsalternativ.

I varje område bildas en lokal aktionsgrupp (LAG) som består av offentliga, privata och ideella aktörer i ett trepartnerskap. Trepartnerskapet ska garantera en bred förankring av arbetet i olika delar av samhället. LAG beskriver sina lokala förutsättningar och vad de vill arbeta med i en lokal utvecklingsstrategi. I genomförandet av programperioden fattar LAG sedan beslut, i riktlinje med sin strategi, för vilka projekt som ska genomföras i deras bygd.

För programperioden 2014–2020 godkändes totalt 48 leaderområden av Jordbruksverket. Av dessa arbetar tretton leaderområden med havs- och fiskerifonden, varav fyra områden bara jobbar med havs- och fiskerifonden.

Lokalt ledd utveckling för havs- och fiskeriprogrammet finns i geografiska områden där fiske traditionellt har haft en viktig roll för samhället och ekonomin. Det betyder att områdenas geografiska utbredning följer Sveriges kust, skärgård, större insjöar och större vattendrag.

Programperioden 2014–2020 är den andra programperioden där Leader används som en metod för att skapa landsbygdsutveckling i de områden som havs- och fiskeriprogrammet verkar inom.

Varför gör vi denna uppföljning?

Arbete utifrån leadermetoden med finansiering från havs- och fiskerifonden är i jämförelse med landsbygdsfonden en ny arbetsmetod. Därför är det speciellt viktigt att följa det arbete som leaderområden gör inom området.

Syftet med denna uppföljning är att undersöka de projekt som genomförs med pengar från havs- och fiskerifonden under innevarande programperiod.

- Vilka typer av projekt jobbar man med inom lokalt ledd utveckling i havs- och fiskeriprogrammet?
- Vilka resultat förväntas projekten uppnå?
- Skiljer sig dessa mellan leaderområden som har tillgång till olika många fonder?

Uppföljningen tar avstamp i beviljade projektansökningar eftersom det vid uppföljningstillfället inte finns tillräckligt med avslutade projekt för att göra en uppföljning utifrån de faktiska resultat som projekten har haft. Hela resonemanget i uppföljningen bygger således på förväntade resultat. I denna uppföljning tar inte driftstöden till leaderområdena upp i beräkningarna.

Den fördjupade uppföljningen har gjorts i två steg.

Det första steget är Jordbruksverkets egna data som samlas in vid ansökningstillfället. I denna beskrivs bland annat budget, genomförare och dessutom beskrivs projektet på olika sätt.

Det andra steget är en kategorisering av de fritextbeskrivningar av projekten som också lämnas vid ansökningstillfället. Denna kategorisering görs utifrån två aspekter; vad projektet ska arbeta med och vilket genomförandestadium projektinslaget befinner sig i.

Låg måluppfyllelse för Leader i havs- och fiskeri-programmet 2007–2013

Under förra programperioden kom fiskeområdena igång först nästan halvvägs in i programperioden vilket medförde konkurrens om de offentliga medel som område behövde för medfinansiering. För perioden startades fjorton fiskeområden. Arbetet i fiskeområdena hade speciellt fokus på socioekonomiska åtgärder och skapandet av nya arbetstillfällen.

I fiskeområdenas egna slutrapporter nämns olika anledningar till att genomförandet inte fick den avsedda effekten. Fiskeområdena hade inledningsvis problem med att etablera samverkan mellan näringen, kommunen och myndigheter. Svaga bestånd av fiskar innebar dessutom att många fiskeområden fokuserade på åtgärder som förbättrade miljön för fisket, i stället för socioekonomiska och nya arbetstillfällen.

Vid en utvärdering av fiskeområdenas arbete under perioden, *Utvärdering av prioriterat område 4 – Hållbar utveckling av fiskeområden*, framkom det att måluppfyllelsen var låg generellt men att arbetet i fiskeområdena hade gett andra positiva effekter i form av samverkan, nätverksbyggande och erfarenhetsutbyte.

Fiskeområdena hade i högre grad ett långsiktigt perspektiv för att förbättra förutsättningarna i branschen än att skapa omedelbara effekter. De projekt som uppskattades ha bäst långsiktighet under programperioden var de projekt som hade diversifiering som mål – som exempelvis att skapa högre värde för samma produkt genom en lokal marknad eller förädling.

Leader ska främja fiske och vattenbruk i havs- och fiskeri-programmet 2014–2020

Förutsättningarna skiljer sig i olika delar i landet – från storskaliga fiskecentra som i Göteborg till småskaligt fiske och turismfiske efter östkusten och i Vindelälven och Tornedalen. Gemensamt för näringen i stort är att det är en relativt hög genomsnittlig ålder hos fiskarna samt att det finns behov av att bevara fisket, samtidigt som diversifiering och omstrukturering till en konkurrenskraftig näring är viktigt att påskynda.

Grundläggande för alla fiskerelaterade verksamheter är dock att det finns tillgång till fisk. De svenska vattnen, speciellt Östersjön, har länge lidit av problem med bland annat döda bottnar, algbloomingar och minskande mängder fisk. Detta har lett till att näringen har minskat kraftigt.

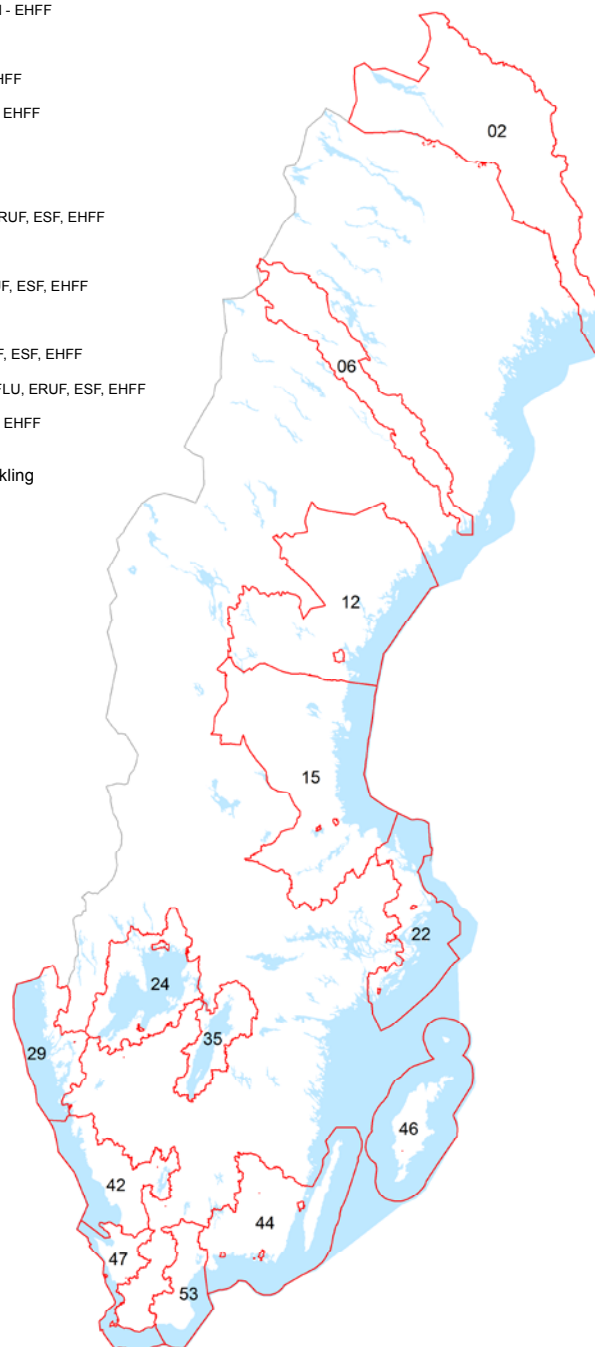
I havs- och fiskeriprogrammet identifierades Leader som en viktig aktör för att främja fiskvård och fiskens ekosystem vilket ska gynna alla fiskare. Med en stark förankring hos lokala aktörer bedömdes leadermetoden ha fördelar i genomförandet av miljöarbetet. Vattenbruk bedömdes också vara en näring med stora möjligheter att kunna främjas med en lokal förankring och med hjälp av leadermetoden. Andra områden som uppmärksammades i havs- och fiskeriprogrammet 2014 – 2020 var den växande efterfrågan på närproducerad och miljöcertifierad fisk som kommer att ställa högre krav på en fungerande produktionskedja. Samma ökande efterfråga bedömdes också gälla för turismrelaterade verksamheter.

I programperioden 2014–2020 fick varje leaderområde själva ansöka om vilka strukturfonder de ville arbeta med enligt deras lokala utvecklingsstrategi. I figur 1 visas vilka fonder de olika leaderområdena arbetar med. Fyra av leaderområdet arbetar enbart med havs- och fiskerifonden, alla de områdena etablerades som fiskeområdesgrupper (FOG) redan under föregående programperiod. Ett leaderområde, Leader Stockholmsbygd, arbetar med alla tillgängliga strukturfonder förutom regionalfonden och de resterande åtta leaderområdena arbetar med alla fyra tillgängliga strukturfonder.

Prioriterade EHFF områden inom lokalt ledd utveckling 2014 - 2020

- 02 - Fiskeområde Tornedalen Haparanda skärgård - EHFF
- 06 - Leaderområde Vindelälven - EHFF
- 12 - Leader Mittland Plus - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 15 - Leader Gästrikebygden - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 22 - Leader Stockholmsbygd - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 24 - Fiskeområde Vänern - EHFF
- 29 - Leader Bohuskust och gränsbygd - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 35 - Leader Vättern - EHFF
- 42 - Lokalt Ledd Utveckling Halland - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 44 - Sydost Leader - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 46 - Lokalt ledd utveckling Gotland - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 47 - Leader Nordvästra Skåne med Öresund - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF
- 53 - Leader Sydöstra Skåne - EJFLU, ERUF, ESF, EHFF

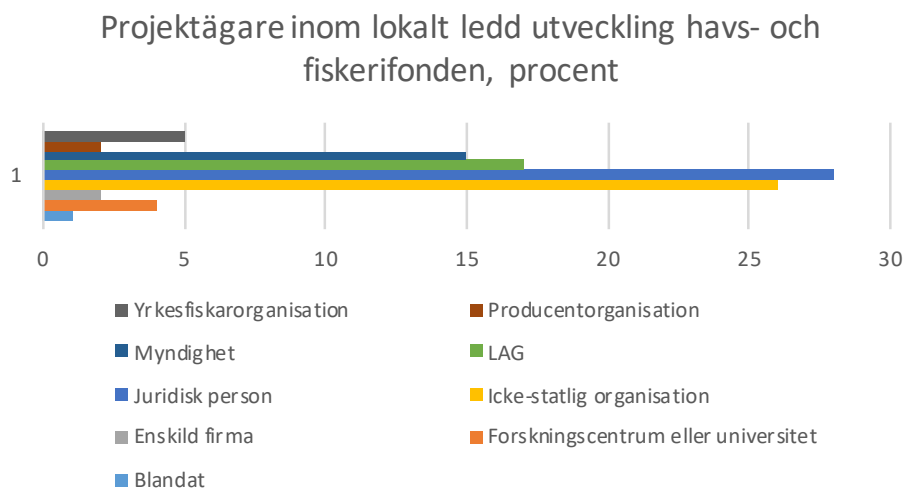
EJFLU = Jordbruksfonden för landsbygdsutveckling
 ERUF = Regionala utvecklingsfonden
 ESF = Socialfonden
 EHFF = Havs- och fiskerifonden

Figur 1 Leaderområden och vilka fonder de jobbar med

Projektägare med lokal förankring dominerar

Tanken bakom Leader är att få lokala aktörer att engagera sig i utvecklingen av sin bygd och också kunna få stöd för sina utvecklingsprojekt. Vanligt förekommande är att icke-statliga organisationer, som ideella föreningar, eller juridiska personer är projektägare. Tillsammans är de projektägare i över hälften av alla projekt finansierade från havs- och fiskerifonden. LAG själva är också ofta projektägare, tillsammans med andra myndigheter står de för nära en tredjedel av alla beviljade ansökningar. Mer sällan förekommer yrkesfiskare, producentorganisationer eller forskningscentrum och universitet. Dessa projektägare är projektägare för 11 procent av de beviljade ansökningarna.

Figur 2 Typ av projektägare inom lokalt ledd utveckling, havs- och fiskerifonden

Detta tyder på att det underifrånperspektiv och lokal förankring som är typiskt för Leader är dominerande bland projektägare, men också att andra projektägare inte utestängs. Några större skillnader gällande vilka som driver projekt kan inte upptäckas mellan rena fiskeområden (hädanefter benämnt som enfondsområden) eller de områden som har finansiering från flera fonder (hädanefter benämnt som flerfondsområden). I något högre grad är LAG projektägare i flerfondsområden. Det motsatta förhållandet gäller myndigheter som projektägare, de är i högre grad projektägare hos enfondsområden. Underlaget är dock litet och dessa förhållanden kan ha förändrats vid programperiodens slut.

Tabell 1 Budgetfördelning projektägare

Projektägare	Beviljat stöd	Procent
Blandat	1 300 000	2,3
Forskningscentrum eller universitet	1 799 640	3,2
Enskild firma	267 480	0,5
Icke-statlig organisation	1 771 8186	32,0
Juridisk person	13 927 676	25,2
LAG	10 217 947	18,5
Myndighet	8 352 175	15,1
Producentorganisation	939 380	1,7
Yrkesfiskarorganisation	825 925	1,5
Summa	55 348 409	100

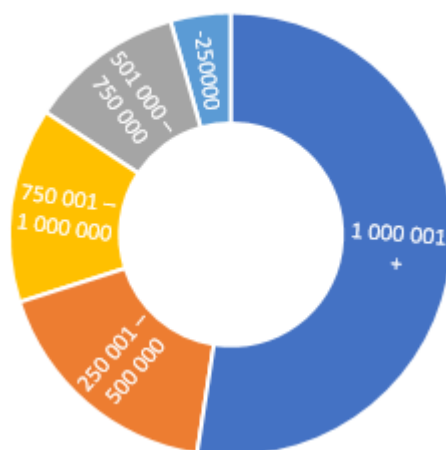
I stort sett sker också en liknande fördelning när budgeten fördelas mellan projektägartyper. De projektägare som sällan förekommer har således en liten del av totala stödsumman och motsvarande för projektägare som förekommer i högre grad. I totalt beviljat stöd ingår stöd från strukturfonderna, övrigt offentligt stöd och offentliga resurser.

Små projekt dominerar i antal, stora projekt dominerar budgetmässigt

Sammanlagda beviljade stöd i ansökan inklusive övriga offentliga stöd och offentliga resurser för projekt uppgår till 55,3 miljoner kronor, medelvärde för projektstöd är 675 000 kronor varierande mellan 35 000 och 3 337 752 kronor. Projekten är därför mycket olika stora budgetmässigt. Leaderområdenas arbete domineras dock av mindre projekt under en halv miljon. De sjutton projekten som har en budget över en miljon kronor tar en stor del av den totala budgeten, mer än hälften av totalt beviljade stöd.

De tretton leaderområden som arbetar med europeiska havs- och fiskerifonden hade vid utgången av augusti 2018 godkänt 82 projekt. Projekten för lokalt ledd utveckling inom havs- och fiskeriprogrammet är alltid finansierade från havs- och fiskerifonden. I denna uppföljning tas inte driftstöd till leaderområden upp.

Andel av budget fördelad på projektens storlek, kronor

Figur 3 Andel av budget fördelad på projektens storlek

I tabell 2 visas medelvärde för projektens budget för respektive leaderområde. Det finns stora skillnader i projektbudget mellan de projekt som leaderområden prioriterar. Skillnaden mellan medel- och medianvärde understryker att storleken på projekt är mycket olika och att det finns en skevhet i materialet där få projekt tar en stor del av den totala budgeten. Detta betyder inte med nödvändighet att det är något som är felaktigt eller dåligt, tvärsom kan det betyda att leaderområdena har olika fokus i sina strategier och prioriterar efter de skilda behov som finns i områdena.

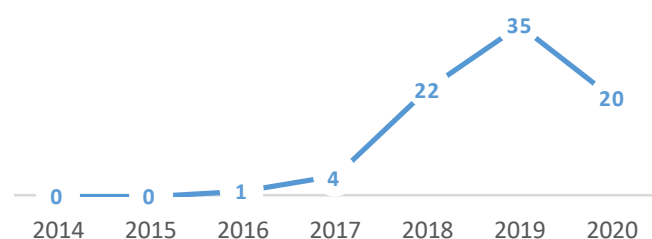
Tabell 2 Beviljade stöd per leaderområde

	Leaderområde	Antal	Beviljat stöd	Medelvärde per projekt
Enfundsområden	Fiskeområde Väneren	7	4 646 216	663 745
	Fiskeområde Tornedalen Haparanda skärgård 2020	3	4 951 844	1 650 615
	Leader Vättern	8	4 274 968	534 371
	Vindelälven	8	8 233 883	1 029 235
Medelvärde enfundsområden		6,5		850 266
Flerfundsområden	Leader Gästrikebygden lokalt ledd utveckling	8	5 837 473	729 684
	Leader Mittland Plus	4	2 728 621	682 155
	Leader Nordvästra Skåne med Öresund	4	4 819 225	1 204 806
	Leader Stockholmsbygd	5	1 793 109	358 622
	LEADER Sydöstra Skåne	2	3 691 600	1 845 800
	Lokalt ledd utveckling Halland	7	1 986 062	283 723
	SydostLeader	4	1 506 341	376 585
	Leader Bohuskust och gränsbygd	14	7 451 300	532 235
	Leader Gute	8	3 427 228	428 404
Medelvärde flerfundsområden		6,2		593 558
Medel Sverige		6,3	4 257 570	674 980
Median Sverige				429 193

Enfundsområden arbetar i högre grad med större projekt än i flerfundsområden – något som avspeglas i det högre medelvärdet för projektstöden. Underlaget är dock för litet för att kunna granska mer detaljerat på budgetnivå – snarare är det en olikhet för projektens budget som är det tydligaste resultatet, oavsett om leaderområden jobbar med en eller flera fonder. Det man också kan se är att de leaderområden som har högt medelvärde för projektbudgeten också ofta har få bifall, oavsett om de arbetar med en eller flera fonder, med undantag för Vindelälvens fiskeområdesgrupp som tillhör de leaderområden som har över medelantal beviljade projekt och också har över medel när det gäller storleken på projektstöd.

Projekten avslutas sent i programperioden

SLUTFÖRANDE AV PROJEKT HAVS- OCH FISKERIPROGRAMMET

Figur 4 År för slutförande i projektansökningar

Under denna programperiod kommer stora delar av beslutade projekt inte slutföras förrän 2019–2020. Detta är flera år senare än vad kunde ha förväntats vid snabbare handläggning av ansökningar.

Under en programperiod är det naturligt att planerade avslut för projekt har toppar under perioden. Projektgenomförande sker under en viss period, vanligtvis under några år och avslutas därefter. Det är också naturligt att inga projekt slutförs under de första åren under en programperiod. Figur 4 visar beslutade projekt vid slutet av augusti 2018 och är därför inte en prognos över hur det slutgiltiga utfallet kommer att se ut, däremot ger det en tydlig bild av vad resultatet blir av en sen start av program och långa handläggningstider. Det finns stora vinster att göra om man lyckas prioritera och handlägga projekt tidigt under programperioden; det skulle ge bättre förutsättningar för en jämn utbetalningstakt, det skulle möjliggöra jämnare administrativ börda och även förhoppningsvis möjliggöra för leaderområden att i samma programperiod prioritera projekt som bygger på tidigare genomförda förutsättningskapande projekt.

Havs- och fiskeriprogrammet vill utveckla näringarna och dessutom skydda miljön

Näringarna har under lång period arbetat med svaga fiskebestånd i våra vatten och miljöhot som exempelvis övergödning. Detta har medfört minskande näringar. Havs- och fiskeriprogrammet har som övergripande mål att öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag, skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser samt främja sysselsättning. Här kommer vi därför särskilt att följa upp hur lokalt ledd utveckling arbetar för att genomföra dessa mål.

Utveckling av samhället är nära kopplad till det kustnära fisket

Fisket är nära kopplad till kustsamhällen och det kustnära fisket. Av de beviljade 82 projektansökningarna är 24 projekt kopplade till en utveckling kring kustsamhällen. De flesta leaderområdena (11 stycken), oberoende om de en eller flerfondsfinansierade, arbetar med att utveckla samhällena kring det småskaliga kustfisket. Detta betyder inte att de kvarvarande två områdena inte arbetar med utveckling av kustsamhällena – det betyder enbart att de inte har kopplat några projekt till detta vid ansökningstillfället. Total budget för beviljade projektansökningar är nära 19 miljoner kronor med ett medelvärde på cirka 790 000 kronor.

Tabell 3 Lokalt ledd utvecklings arbete med kustsamhällenas utveckling

Huvudsaklig inriktning på projekt	Antal	Beviljat stöd
Småskaligt kustfiske	15	10 639 346
Information och utbildning	5	2 910 734
Kustsamhälle	2	3 607 079
Ingen	2	1 799 980
Summa	24	18 957 139

Tabell 3 visar huvudsaklig beskrivning av de beviljade projekt som är kopplade till kustsamhällena. I beskrivningarna ser man att det finns en nära anknytning mellan kustsamhällets utveckling och fiskenäringen, majoriteten av projektansökningar,

15 stycken, beskriver att projektet huvudsakligen ska främja kustfisket. Information och utbildning är också något som ska leda till utveckling av kustsamhällena och återfinns i fem av de beviljade projekten. Kustsamhällena i sig återfinns enbart i två projekt. De återstående två beviljade projekten hade ingen beskrivning av projekten.

Utveckling av de kustnära samhällena och deras företagande behöver inte nödvändigt vara direkt utveckling av det kustnära fisket, det finns också kringverksamheter som exempelvis turism som kan bidra till utvecklingen av samhället. Tretton projekt, med ett totalt stöd på 11,6 miljoner kronor, inriktar sig i stället på att skapa besöksnäringar. Dessa besöksnäringar har en mycket varierande målsättning för antal nya dagsbesökare, från 6 till 36 000 nya besökare. Sammanlagt är projektens målsättning att lite fler än 54 000 fler dagbesökare kommer till besöksnäringarna. Nio projekt arbetar också med att öka antalet gästnätter i områdena. Deras målsättning är att öka antalet gästnätter med 10 000.

Nya företag är sällan en följd av diversifiering

Av de 82 projekten som beviljats avser 16 stycken, 19,5 procent, leda till nya företag där hälften av projekten ska arbeta med att skapa mervärde när det gäller affärs- och företagsutveckling. Sju stycken uppger också att projekten handlar om gynnande av småskaligt kustfiske.

Tabell 4 Antal nyskapade företag och deras syfte

Syfte med nyskapat företag	Antal projekt
Skapa mervärden	8
Lokala miljövärden	4
Diversifiering	3
Stärka fiskesamhällena och främja det maritima kulturarvet	1
Summa	16

Eftersom det är så få fall där projektet ska leda till nya företag är det inte möjligt att dra några slutsatser på mer detaljerad nivå. Det finns dock skillnader mellan de olika områdena. Om detta beror på att områdena har arbetat olika med möjliga projektägare, lagt olika tyngdvikt på att skapa nya företag utifrån sin strategi eller har haft olika förutsättningar gällande inkommande projektansökningar kan detta underlag inte ge svar på. Tabell 5 visar skillnaden mellan de olika leaderområdenas beviljade projekt. I Leader Gästrikebygden har så många projekt som två tredjedelar avsikt att bidra till nya företag, hos flera andra områden avser inga projekt bidra till skapandet av nya företag.

Tabell 5 Andel nyskapade företag per leaderområde

Leaderområde	Andel projekt nya företag, procent	Antal projekt i leaderområde
Fiskeområde Vänern	14	7
Fiskeområdet Tornedalen Haparanda skärgård 2020	33	3
Leader Bohuskust och gränsbygd	21	14
Leader Gute		8
Leader Gästrikebygden lokalt ledd utveckling	62	8
Leader Mittland Plus	50	4
Leader Nordvästra Skåne med Öresund	50	4
Leader Stockholmsbygd		5
Leader Sydöstra Skåne	50	2
Leader Vättern		8
Lokalt ledd utveckling Halland		7
SydostLeader	25	4
Vindelälven		8
Summa	20	82

Osäker effekt för nyskapade och bevarade arbetstillfällen

Totalt uppges i projektansökningarna att projekten kommer att skapa bortåt 25 heltidsanställningar under genomförandet. Sammantagen budget för projekt som uppges ha sysselsättningseffekter är cirka 16 miljoner kronor. Att dra några slutsatser utifrån tid och budget är mycket vanskligt, projekten skiljer stort inte bara i budgetstorlek utan även vad de arbetar med och vilka utgifter projekten har. Tabell 6 tar endast upp de nio områden som uppgivit sysselsättningseffekter i sina beviljade projekt.

Tabell 6 Skapad sysselsättning per år

Område	Sysselsättning kvinnor (tim/år)	Sysselsättning män (tim/år)	Antal projekt	Beviljat stöd	Antal heltid/år
Fiskeområde Vänern	3440	2580	1	1 074 234	2,89
Fiskeområdet Tornedalen Haparanda skärgård 2020	4000	4000	1	2 408 670	3,85
Leader Bohuskust och gränsbygd	6000	9900	2	1 773 119	7,64
Leader Gästrikebygden lokalt ledd utveckling	5150	5150	5	4 188 571	4,95
Leader Mittland Plus	1720	1720	1	899 990	1,65
Leader Nordvästra Skåne med Öresund	2400	2400	2	2 054 191	2,3
Leader Sydöstra Skåne	860	860	1	3 337 752	0,83
Lokalt ledd utveckling Halland	100	100	1	95 000	0,1
Vindelälven	495	240	1	200 000	0,35
Summa	24 165	26 950	15	16 031 527	24,58

Jordbruksverket rapporterar nya och bevarade anställningar till EU. I projektansökningen ska därför den sökande uppge antalet timmar projektet ska bidra med per år. Det finns ingen större skillnad mellan kvinnor och män, det uppges att det kommer skapas 1,4 fler heltidsarbeten för män. Det är däremot stor skillnad mellan hur många

arbetstimmar respektive område uppger kunna skapa, allt från 200 till 15 900 timmar per år. Denna uppgift har ingen direkt koppling till hur många projekt som avser skapa sysselsättning – ett projekt kan generera allt från 200 timmar per år till 8 000 timmar per år, utan sysselsättning har koppling till budgetstorlek för projektet.

Projekt som uppges ge sysselsättningseffekter arbetar främst med att **skapa mervärde** (8 projekt). De resterande projekten arbetar med **diversifiering** (3 projekt) och **lokala miljövärden** (4 projekt).

Av leaderområdenas beviljade projektansökningar avser 30 projekt bevara arbetstillfällen. Dessa bevarade arbetstillfällen uppges bevara 65 808 sysselsättningstimmar per år, vilket motsvarar 31,6 heltider. Projektansökningarna uppger från 200 till 10 000 bevarade arbetstimmar per år.

Tabell 7 Bevarade arbetstillfällen

Område	Antal projekt	Antal timmar/år
Fiskeområde Väner	3	18 600
Fiskeområdet Tornedalen Haparanda skärgård 2020	2	2 800
Leader Bohuskust och gränsbygd	1	3 000
Leader Gute	1	1 720
Leader Gästrikebygden lokalt ledd utveckling	7	13 490
Leader Mittland Plus	1	3 400
Leader Nordvästra Skåne med Öresund	3	5 608
Leader Sydöstra Skåne	2	5 160
Leader Vättern	1	2 000
Lokalt ledd utveckling Halland	3	4 420
SydostLeader	3	3 290
Vindelälven	2	2 320
Summa	30	65 808

Hur man ska tolka resultatet för denna rapportering är vanskligt. Projektansökningarnas uppgifter ska handla om nyskapade och bibehållna arbetstillfällen utöver projektdeltagarna, men eftersom det handlar om uppskattade sysselsättningseffekter vet vi inte hur väl dessa stämmer överens med det senare faktiska utfallet. Det är stora skillnader mellan projekten hur mycket det kostar att skapa sysselsättning. Det är inte heller tydligt hur projekten ska skapa eller bevara arbetstillfällen i projektbeskrivningarna. Vi vet inte heller om det finns en långsiktig planering efter projektet för att få långsiktiga effekter.

Som beräkning för de förväntade sysselsättningseffekterna har 2080 timmar per år använts. Den teoretiska arbetstiden för personer som arbetar heltid i Sverige 2017 är 40 timmar per vecka eller 2080 timmar per år enligt Ekonomifakta.se som är en del av Svenskt Näringsliv. I denna teoretiska arbetstid inkluderas semester och andra lagstadgade anledningar till frånvaro.

En majoritet av projekten avser främja hållbara resurser och skydda miljön

En stor majoritet, 85 procent, av alla projekt som utförs av leaderområdena är klassade som miljöprojekt. Långt ifrån alla projekt avser dock att gynna småskaligt fiskande. Av de 70 projekt som är miljöklassade är 22 projekt också klassade som att projekten kommer gynna det småskaliga fisket. Dessa projekt med dubbla klassningar har en sammanlagd budget på 18,3 miljoner kronor. Frånvaron av gynnande av småskaligt fiske tyder på att en stor del av projekten framförallt arbetar med naturvärden och just dessa värden är fokus och inte ett förutsättningsskapande för det småskaliga fisket. De projekt som arbetar både med miljö- och småskaligt fiske i fokus beskriver exempelvis att de arbetar med att minska transportsträckor, öka näringen genom att fiska andra arter och genom att förmedla kunskap mellan olika aktörer.

Tabell 8 Miljöprojekt

Område	Antal	Beviljat stöd
Fiskeområde Väner	4	2 409 234
Fiskeområdet Tornedalen Haparanda skärgård 2020	3	4 951 844
Leader Bohuskust och gränsbygd	13	7 261 034
Leader Gute	7	3 108 987
Leader Gästrikebygden lokalt ledd utveckling	8	5 837 473
Leader Mittland Plus	3	2 337 839
Leader Nordvästra Skåne med Öresund	4	4 819 225
Leader Stockholmsbygd	5	1 793 109
Leader Sydöstra Skåne	2	3 691 600
Leader Vättern	5	3 692 160
Lokalt ledd utveckling Halland	5	1 856 062
SydostLeader	4	1 506 341
Vindelälven	7	7 651 817
Summa	70	50 916 725

De miljöklassade projekten upptar således en stor del av budget, 92 procent av totalt beviljad budget. Medelbudget för ett projekt som är miljöklassad är strax över 727 000 kronor. Projekten är mycket olika i storlek och medel säger inte så mycket, det minsta projektet ligger på 60 000 och det största ligger på 3,3 miljoner kronor. Ett tydligt exempel på hur olika stora projekten är områdena Leader Bohuskust och gränsbygd och Vindelälven. Båda områdena ligger bland de områden som har stor del av budgeten miljöklassad med över 7 miljoner vardera. Däremot genomför Leader Bohuskust och gränsbygd nära dubbelt så många projekt som Vindelälven.

Många projektbeskrivningar innehåller flera olika projektinslag

När sökande skickar in sin ansökan om projektstöd finns ett avsnitt där sökande själva beskriver sina projekt i fritext. Vid genomläsning är det uppenbart att många ansökningar innehåller flera olika projektinslag som ska genomföras på olika sätt. Detta är svårt att se i den databas som Jordbruksverket har för ansökningar. Vid kodning

där flera projektinslag tillåts är det endast 20 ansökningar som kodas att ha endast ett inslag. Övriga ansökningar har således minst två projektinslag. Projekten kommer exempelvis jobba både med en förstudie och att utbilda människor.

Tabell 9 Fördelning antal projektinslag i projektansökningar

Antal projektinslag	Antal projekt	Procent
1	20	26,5
2	23	27,5
3	22	27,5
4	9	11,2
5	5	6,2
8	1	1,2
Summa	80	100

Tabell 9 visar fördelningen av antal projektinslag per projektbeskrivning. Underlaget är de ansökningar som jag har projektbeskrivning tillgänglig för. Nära hälften av alla projektbeskrivningar innehåller tre projektinslag eller fler. Att bedöma om detta är bra eller dåligt är inte möjligt utifrån projektbeskrivning. Avsikten med projekt är dock vanligtvis att uppnå god styrning, tydliga resultat och vara starkt målfokuserade. Risken med odefinierade och breda upplägg är att projektledning och genomförande tappar fokus vilket kan medföra sämre måloppfyllelse.

Tabell 10 Projektansökningarnas inslag

Projektinslag	Frekvens	Procent
Turism	31	15,4
Miljö-hållbarhet	23	11,5
Fiske	33	16,4
Vattenbruk	8	4,0
Arbete- konkurrenskraft	4	2,0
Organisation	5	2,5
Samordning-samarbete-nätverk	36	17,9
Innovation	9	4,5
Forskning	10	5,0
Utbildning	16	8,0
Information-kommunikation	24	11,9
Diversifiering	2	1,0
Summa	201	100

Leaderområdenas arbete är självfallet delvis beroende av de ansökningar som skickas in till leaderkontoren och det går att identifiera fyra inslag som är speciellt vanliga i projekt. Vanligt är att projekten har inslag av att olika aktörer ska förenas i en gemensam strävan. Detta kan exempelvis handla om att man vill nätverka med olika aktörer eller organisationer som ska bildas. Projekt med budget från havs- och fiskerifonden har i hög grad, helt eller delvis, projektinslag som samarbete, utbildning och information. Över hälften av alla projektinslag utgörs av denna typ av aktiviteter.

Ytterligare har cirka sexton procent projekt en tydlig anknytning till fiskbestånden. Dessa projekt kan handla om att främja fiskerinäring eller skapa en grund för samförvaltning. I nästan lika hög grad, i cirka femton procent av projekten, återfinns projektinslag för att främja turism på olika sätt. Slutligen är informationsinsatser ett vanligt förekommande inslag.

De övriga projektinslagen mer sällan förekommande. Mycket få projekt hanterar i innevarande programperiod de områden som man i tidigare programperiod 2007–2013 uppfattade som framgångsrika, det vill säga diversifiering och arbetstillfällen.

En liten andel, endast tre procent av projekten, har inslag som direkt avser att ekonomiskt utveckla verksamheter avseende arbetstillfällen, konkurrenskraft eller diversifiering. Dessutom är det få ansökningsbeskrivningar som tydligt uttrycker att det finns innovativa inslag i projektet.

Förutsättningsskapande inslag dominerar projektbeskrivningar

Alla insatser som man vill genomföra, kan grovt sägas att ha tre ingående stadier som har en tidsmässig aspekt.

I det första stadiet sker aktiviteter som hanterar förhållanden och förutsättningar för införandet. Detta stadium kan sägas vara förutsättningskapande för något som ska hända så småningom. I nästa steg har aktiviteterna ett fokus på att göra vad man i det tidigare stadiet har undersökt förutsättningarna för. Det tredje stadiet handlar om att förvalta en tidigare genomförd insats. Aktiviteterna fokuserar då på att säkerställa att insatsen kan fortleva även i fortsättningen.

Oavsett om projekten handlar om att starta en ny organisation, nätverka eller att undersöka förhållanden för bättre resurshantering är dessa stadier, eller mognadsaspekten, intressant att studera. De olika stadierna följer på varandra vanligtvis men inte nödvändigtvis. I vissa fall kan de förutsättningskapande aktiviteterna resultera i att man behöver göra andra förutsättningskapande aktiviteter. Det har dock inte skett någon kontroll för möjliga kopplingar mellan olika projekt. Varje projektbeskrivning har därmed bedömts enbart utifrån sig själv. Ansökningarnas beskrivningar av projekten har därför bedömts utifrån ovanstående tre stadier. I ett flertal fall har ansökningarna beskrivit flera av stadierna och har då bedömts utifrån det senare stadiet, inte utifrån att det finns flera stadier i samma projektbeskrivning.

Övergripande visar tabell 11 att en hög andel av de olika momenten i projekten, 62 procent, återfinns i det första stadiet av införandet av en förändring, 35 procent återfinns i själva införandet och de resterande avser att förvalta en förändring. Antalet projektansökningar med ansökt budget från havs- och fiskerifonden som också har en projektbeskrivning är 80 projekt.

Tabell 11 Projektansökningarnas projektinslag och avsedda genomförandestadium

Projektinslag	Förutsättnings- skapande	Genomförande	Förvaltning
Turism	24	6	1
Miljö/hållbarhet	15	8	0
Fisk	23	9	1
Vattenbruk	6	2	0
Arbete/konkurrenskraft	4	0	0
Organisation	2	3	0
Samarbete/samordning	23	9	4
Innovation	9	0	0
Forskning	1	9	0
Utbildning	11	4	1
Information	11	13	0
Diversifiering	1	1	0
Summa	130	64	7

De projektinslag som är speciellt intressant för leaderområden att arbeta med är turismutveckling, miljö/hållbarhetsfrågor, fiskerifrågor samt att skapa samarbete mellan olika aktörer. Genomgående dominerar förutsättningsskapande aktiviteter i projektbeskrivningarna. Turismrelaterade projektansökningar är den insats som är tydligast inriktad på att skapa förutsättningar, i så hög grad som 77 procent av alla ansökningar innehåller förutsättningskapande aktiviteter, vilket kan peka på att detta är ett område som uppfattas vara underutvecklat men också ses ha en hög ekonomisk utvecklingspotential. Av de populäraste projektinslagen med högst andel av genomförande är miljö och hållbarhetsinslag vanligast förekommande, 35 procent av alla projektansökningar avser att genomföra en aktivitet, exempelvis rensa en vattentäkt från vass. Dessa är också ofta förutsättningskapande för att förbättra möjligheterna att utveckla eller bibehålla ett fiske eller en turistverksamhet.

Högst genomförandegrad är informationsinsatser där 59 procent av alla projektansökningar avser att genomföra en informationsinsats. I hög utsträckning är innehållet i dessa inriktade på turism, fiskeri och samarbete mellan olika aktörer. Däremot är formen för vad de gör mycket varierande. Ett projekt vill ställa i ordning lekbottnar och informera om detta, ett annat vill producera informationsfilmer som ska spridas på sociala medier och en ansökan avser att producera en bok om fiskeäventyr.

Det är också viktigt att undersöka vilka projektinslag som är minst uppmärksammat i beskrivningarna av projekten. Kategoriseringen visar att de projektinslag som leaderområdena arbetar minst med är diversifiering, arbetstillfällen och organisation. Endast fyra projekt uttrycker tydligt att de avser att ha arbetskraftsstimulerande inslag i sina projekt, och avser då enbart arbeta förutsättningskapande. Resultatet är intressant då två av saker som Jordverket måste rapportera till EU för europeiska havs- och fiskerifonden gällande lokalt ledd utveckling är just bevarande och nyskapade arbetstillfällen. Detta betyder självfallet inte att arbetstillfällen inte kommer att skapas eller bibehållas genom projektet men det är inget som projektbeskrivningarna tydligt uttrycker. Det kan också betyda att eftersom projektsökarna måste uppge information på bevarade och skapade arbetstillfällen är detta något som inte beskrivs i fritext.

Den tredje indikatorn är antal skapade företag, vilket i viss mån skulle kunna avspeglas i de insatser som görs för att diversifiera en verksamhet. Diversifiering var ett av de områden som uppmärksammade i den tidigare utvärderingen om Fiskeområdesgrupper som speciellt lyckosamma i sina resultat. I den innevarande programperioden har denna typ av inslag vid uppföljningstillfället inte något större popularitet, endast två projekt avser att diversifiera en verksamhet. Få projektbeskrivningar gäller organisatoriska projektinslag, enbart fem projektbeskrivningar beskriver detta inslag.

Mer lika än olika

Det mest framträdande resultatet vid en jämförelse mellan enfonds- och flerfondsfinansierade leaderområdens arbete är att likheterna är större än skillnaderna. De arbetar med olika projektinslag i ungefär samma utsträckning och de har liknande genomförandestadie. Det är förstås svårt att göra några avgörande bedömningar på ett litet underlag, resultatet blir gärna splittrat och otydligt. Därför är det inte möjligt att uttala sig om effekter eller samband utan att närma sig spekulation. Man bör alltså tolka siffrorna med stor försiktighet. Det går dock att se några tendenser i underlaget i form av skillnader och likheter i frekvenser för de olika kategoriserade projektinslagen.

Tabell 12 Uppdelning mellan fiskeområdesgrupper och flerfondsfinansierade områden

Projektinslag	Fiskeområdesgrupper (4 områden)				Flerfondsfinansierade områden (9 fonder)				Totalt
	Förut-sättning	Genom-förande	Förvalt-ning	antal	Förut-sättning	Genom-förande	Förvalt-ning	antal	Antal totalt
Turism	11	1		12	14	5	1	20	32
Miljö/hållbarhet	2	3		5	13	5		18	23
Fiske	7	3		10	16	6	1	23	33
Vattenbruk					6	2		8	8
Arbetsstillfällen	2			2	2			2	4
Organisation	1			1	1	3		4	5
Samarbete	8	2	1	11	15	7	3	25	36
Innovation	4			4	5			5	9
Forskning		3		3	1	6		7	10
Utbildning	5	3		8	6	1	1	8	16
Information	5	7		12	6	6		12	24
Diversifiering					1	1		2	2
Antal inslag	45	21	1	67	86	42	6	134	201
Antal projekt	24				56				80

Enfonds- och flerfondsområden jobbar med turismfrågor i lika hög grad

I lika hög grad arbetar enfonds- och flerfondsfinansierade områden med projektinslag som rör fiskefrågor och turismfrågor, de arbetar också i lika hög grad med samarbete- och informationsfrågor. Dessa projektinslag hör också till de vanligaste förekommande projektinslagen. Förvaltning av redan genomförda insatser är ovanligt oavsett om man har finansiering från en eller flera fonder. Leadermetoden i sig handlar om att skapa förutsättningar för att en utveckling ska ske i den lokala bygden och det är därför också naturligt att många projekt också handlar om detta.

När det gäller ett av de mest förekommande projektinslagen som inriktar sig på fiskeriverksamhet så är dessa i lika hög grad förutsättningskapande som genomförande oavsett om det är enfonds- eller flerfondsområden som arbetar med dem. Informationsinslag i projekten sker i lika hög grad förutsättningskapande eller genomförande oavsett antal fonder för finansiering.

I utvärderingen av förra programperiodens fiskeområdesgrupper uppmärksammade de själva att projekt inriktade på diversifiering av verksamheter som lyckade. I innevarande programperiod beskriver dock inte projektbeskrivningarna diversifiering som något man arbetar med i någon högre grad oavsett om leaderområdet är en- eller flerfondsfinansierat.

Enfondsområden jobbar med information, flerfondsområden med vattenbruk

Fiskeområdesgrupperna jobbar i högre grad med information. Nära nog hälften av alla ansökningar bedöms innehålla informationsaktiviteter av varierande typ. Dessa informationsaktiviteter har också ett fokus på genomförande, till skillnad från flerfondsområdena som i högre grad är förutsättningskapande.

Det är enbart flerfondsområden som arbetar med vattenbruksprojekt. Inga av dessa projekt är placerade i de norra områdena i Sverige utan återfinns i Svealand och Götaland. Flerfondsområden arbetar också i något högre utsträckning med forskningsanknutna projekt, dessa projekt är vanligtvis i genomförandestadie. Forskningsanknytning är dock inte ett vanligt förekommande inslag i projektbeskrivningarna. Någon bedömning om detta inslag är högre eller lägre än andra projekt som avser att leda till landsbygdsutveckling i stort kan dock inte göras utifrån det material som uppföljningen granskar.

Turisminslag är ett vanligt inslag hos både flerfondsområden och enfondsområden. Hälften av alla projekt som är beviljade från fiskeområden har turismrelaterade inslag, i jämförelse med cirka en tredjedel av projekten hos leaderområden. Flerfondsfinansierade områden arbetar dock oftare med att genomföra ett turisminslag jämfört med enfondsområden som i stort sett bara arbetar förutsättningskapande.

Flerfondsområden något oftare än enfondsområden med miljö- och hållbarhetsinslag. Var tredje projekt beviljade från leaderområden bedöms ha miljö- och hållbarhetsinslag i jämförelse med en femtedel hos fiskeområdesgrupper. Däremot arbetar enfondsområden i högre grad med att genomföra ett inslag med miljö- eller hållbarhetsinslag.

Avslutande reflektioner och rekommendationer

Att genomföra analys på små underlag medför att resultaten bör tolkas med försiktighet. Ju mer underlaget delas upp, med desto större försiktighet bör man tolka resultaten. Detta innebär att man inte kan dra några långtgående slutsatser, uppföljningen visar på tendenser och förhållandena vid utgången av augusti 2018. Det bör därför genomföras en liknande uppföljning i slutet av programperioden, då man också kan se till slutförda projekts resultat och inte enbart beviljade projekts uppskattade resultat. Med dessa brasklappar har vi ändå några reflektioner.

Både data och projektbeskrivningar visar att projekten är i god linje med havs- och fiskeriprogrammets mål avseende fiskerinäringen, miljö och hållbarhet. Det som inte kan förväntas att uppfyllas i någon högre grad är en utveckling av vattenbruksnäring

eller en direkt utveckling av de kustnära samhällena. Utvecklingen av kustnära samhällen sker dock självfallet indirekt genom en gynnsam utveckling av fiskerinäringen.

Projektens budget är högst varierande och några avgörande skillnader vad projekten arbetar med kan inte ses oavsett om leaderområdena arbetar med en fond eller flera fonder. De skillnader och likheter som återfinns skulle vinna på att det genomförs en mer fokuserad genomlysning, speciellt kopplad till leaderområdenas lokala utvecklingsstrategier och LAG:s arbete.

En närmare granskning skulle behövas för att utröna hur projekten bidrar till arbetstillfällena, bevarande och skapade, för att kunna uttala sig mer exakt hur projekten beräknar arbetstimmar, vems arbetstimmar man avser och om det finns en långsiktighet i arbetstillfällena. Detta skulle sannolikt behöva genomföras i nära kontakt med LAG-kontoren.

En majoritet av projekten är av naturliga skäl inriktade på fiskresursen, oavsett om det gäller som resurs för näringen eller för miljörestaurerande projekt. Vattenbruk som i havs- och fiskeriprogrammet pekas ut som en framtidsnäring engagerar få projekt trots att leadermetodens fokus på förutsättningsskapande åtgärder skulle lämpa sig utmärkt för projekt relaterade till vattenbruk. En fördjupning i anledningarna till att leaderområdena inte lyckats att ha högre andel vattenbruksrelaterade projekt torde vara av framtida intresse för näringen och ha betydelse för hur programmet ska utformas i framtiden.

Kategoriseringen av projektbeskrivningarna visade att få projekt avser att leda till sysselsättningseffekter i näringen. Det fanns inte heller uppgifter på om projekten inriktar sig till att skapa eller bevara sysselsättning. Däremot återfinns i data från ansökningarna ett flertal beviljade projekt som ska leda till sysselsättning motsvarande nästan 25 fulltider per år. Denna uppföljning av programgenomförande visar därför en motsägelsefullhet som är värd att följa upp vid senare tillfälle.

Diversifiering var ett av de områden som uppfattades som särskilt framgångsrika under programperiod 2007–2014. I dagsläget kan man dock inte se att denna erfarenhet har tagits till vara under pågående programperiod. Både ansökningar och projektbeskrivningar karakteriserar projekten snarare av frånvaro av diversifiering som syfte med projekt.

Mycket få projekt handlar om att ta tillvara redan genomförda insatser, vilket kanske inte är så förvånande då lokalt ledd utveckling handlar om att sätta igång processer som förhoppningsvis lever vidare som oberoende och självgående. Däremot är ett arbete som enbart fokuseras på förutsättningsskapande inte konstruktivt i längden – om man nu inte vill skapa ett projektberoende i områdena. För att få till en reell förändring i ett lokalt område torde det vara nödvändigt att de förutsättningsskapande aktiviteterna också leder till en utveckling som kan leva vidare även utan projektpengar.

En del av projektbeskrivningarna innehåller flera olika inslag. Beroende på projektbudget kan projektupplägg vara mer eller mindre mångfacetterade – men utifrån att projekt ska vara väl avgränsade i tid, budget och mål, finns det en risk att mångfacetterade projekt blir svårstyrda med lägre måluppfyllelse till följd.

Avslutningsvis – ansökningarna innehåller många variabler där man kan följa den ekonomiska utvecklingen och resultatet av leaderprojekt. Det är däremot sämre beskaffat med hur man följer upp miljörelaterade resultat. För att analysera resultaten från miljökopplade projekt är man tvungen att läsa projektbeskrivningar och så småningom också projektens slutrapporter, vilket bör göras eftersom havs- och fiskeriprogrammet är tydligt inriktad på miljö.